

MATERIÁLY A DISKUSE

IVO POSPÍŠIL

NOVODOBÉ KONCEPCE SLAVISTIKY A RUS(K)OLOGIE Z KRAKOVA A PROBLÉM TYPOLOGIE TEXTŮ¹

Vnitřní pnutí v tradiční filologické slavistice a jeho vyústění – jak se zdá – se ubírá dvojím směrem. Jedním je nekompromisní prosazení areálových studií, jejichž je filologická slavistika podstatnou, ale přece jen dílčí součástí, druhým je niterná modernizace filologické slavistiky s využitím areálového přesahu směrem k sociálním vědám. Jestliže v prvním případě jde o začlenění slavistiky do širšího rámce, v druhém jde o to, aby tento pohyb k rozšiřování startoval právě ve filologické slavistice, neboť se vychází z přesvědčení o klíčovém významu jazyka a z něho vytvářených textů i pro celek areálových studií jako takových. Jistěže vedle toho existují i zavedená pracoviště s tradičním pojetím, z něhož se občas jiné koncepce zvedají či generují a tvarují. To vše je možné a pro rozvoj filologické slavistiky zdravé. Jak ukazuje situace v evropské slavistice, a to i v zemích s tradičně silnými slavistickými obory, tento přesah a vytváření nové koncepce slavistiky jsou nutné; snad tak lze při dobré vůli předejít takovým jevům, jako je frontální ústup slavistiky například z německých univerzit (Marburg, Frankfurt, Bonn, předtím i jinde) nebo i nápadné mizení etablované bohemistiky ze Spojeného království nebo lektorátů češtiny z jiných univerzit v západní a severní Evropě. To je však především starost české bohemistiky a českého státu, také však celé slavistiky.

Konec čistě filologické slavistiky transcendingící k areálovosti také znamená například vytváření slovansko-neslovanských, resp. slovansko-euroamerických spojení; přirozené je to například v sledování slovansko-germánsko-maďarsko-rumunského celku střední Evropy nebo slovansko-neslovanského areálu východo-

---

¹ Stať vznikla jako součást grantového projektu AV ČR A9164202.

evropského. Zakládání speciálních kabinetů, např. ruských studií, resp. hungaroslavistiky, jak se o to pokoušíme na Ústavu slavistiky i v rámci občanských sdružení v Brně, je jednou z perspektiv, jejichž význam ukáže až další práce a čas.

V Polsku šel předseda Polského komitétu slavistů, rusista Lucjan Suchanek jinou cestou: v rámci Fakulty mezinárodních a politických studií (Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych) vytvořil katedru rus(k)ologie (Katedra Rosjoznawstwa), která pokrývá celý areál dnešní Ruské federace a v historické dimenzi a kontextově i prostory rozsáhlejší. Rus(k)ologie (rosjoznawstwo, rus. *россиеведение*) studuje areál, tedy musí se například zabývat všemi jazyky, jimiž se zde mluví (a to není zdaleka jen ruština). Brilantním příkladem této koncepce je učebnice *Rosjoznawstwo*.² Je napsaná na vědecké úrovni, současně však přehledně a srozumitelně a obsahuje tyto partie: zeměpis, dějiny, jazyk, náboženské denominace, kulturu, literaturu, umění, divadlo, film, hudbu, filozofii, vědu, školství, politiku a společnost (ruská emigrace, ústavní a politický systém Ruska, bezpečnostní politika, stranický systém, hospodářství a masmédiá). Je to moderní učebnice par excellence; podílel se na ní sám iniciátor Lucjan Suchanek úvodem a partií o starší ruské literatuře a ruské emigraci a řada dalších odborníků na různé disciplíny, mj. Andrzej Dudek, Hanna Kowalska, Anna Rażny, Lidia Liburska, Aleksy Awdiejew, Joachim Diec, Marek Czajkowski aj.

Je zřejmé, odkud vše vyšlo: jednak z polské tradice filozoficko-politologického pohledu na Rusko a celkového geopolitického zájmu, nepochybně také z koncepce tzv. emigrantologie, kterou Suchanek poprvé předložil na 12. mezinárodním kongresu slavistů právě ve svém domovském Krakově. Ať již s ní souhlasíme, nebo jsme k ní skeptičtí a máme pochybnosti, byl to pozoruhodný pokus vydělit areálově jeden z podstatných jevů právě slovanského světa a začlenit jej do studia emigrace a imigrace jako jevů typických právě pro přelom tisíciletí, jenž jako stěhování národů v raném středověku mění tvář Země. Takové snahy vyvolávají kritiku těch, kteří to pokládají za povrchní, ale každá věda či seskupení věd má své vnější a vnitřní okruhy, které jsou úzce propojeny; proto například úvahy Dionýze Ďurišina nebo Lucjana Suchanka neprotiřečí filozofickým kontemplacím či antropologicko-hermeneutickým spekulacím. Rusologie L. Suchanka a jeho kolegů má již řadu publikačních výstupů, jichž je přítomná učebnice syntézou. Právě tyto publikace ukazují, že prostorové koncepce vytvářejí nejen nezbytný rámec, ale i metodologické předpoklady hlubinným, duchovědným studiím.

Problémem ruské inteligence se zabývá sborník *Inteligencja – Tradycje i Nowe Czasy*.³ Důležitost tématu i knihy je hned zřejmější, když si uvědomíme, že samo slovo „inteligence“ ve významu společenské vrstvy či skupiny je – nehledě na latinskou etymologii – ruského původu (angl. intelligentsia na rozdíl od intelligence, tedy intelligence jako vlastnost, informace, přeneseně tajná služba), neboť právě zde se jako nezávislá entita od poloviny 19. století formovala – tomuto fenoménu

2 Wprowadzenie do studiów nad Rosją. Podręcznik Akademicki. Pod redakcją Lucjana Suchanka. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2004.

3 Интеллигенция – Традиции и новое время. Pod redakcją Hanny Kowalskiej. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2001.

se věnovali předtím spíše na Západě.⁴ První oddíl shrnuje genezi a funkci inteligence, druhý její dějiny a třetí místo inteligence v „nové době“. Mezi tématy jednotlivých studií najdeme např. gnostickou inteligenci, tzv. konec inteligence, inteligenci a lid, filozofii P. J. Čaadajeva, Vjač. Ivanova, N. Berd'ajeva, L. Čukovské a A. Zinovjeva, pozoruhodné jsou také studie o židovské inteligenci.

Kniha **Joachima Diece** *Cywilizacje bez okien*⁵ vychází z kulturologické koncepce N. Danilevského, jejíž předchůdce nachází u G. Vica, Ch. Fouriera, G. W. Leibnize, J. G. Herdera, H. Rückerta, u slavjanofilů, A. Grigorjeva, F. Palackého a A. Gurowského. V otevřeném diskurzu probírá koncepci uzavřených civilizačních monád, jak se postupně projevovaly v pojetích K. Leont'jeva, Gustava Le Bona, Erasma Majewského, ale také Oswalda Spenglera, A. Toynbeeho, Lva Gumilova, Samuela Huntingtona a Pitirima Sorokina. Současnou epochu autor charakterizuje jako nepřehlednou: většina současných náboženství například překračuje civilizační hranice; ještě zásadnější otázkou je, zda lze vůbec srovnávat jednotlivé civilizace, když jejich kulturní jazyky a kategorie jsou nepřenositelné. Odpovídá na to kladně v tom smyslu, že právě komparace může objevit společné intelektuální paradigma.

Dobrým příkladem tohoto průniku je sborník *Картина мира и человека в литературе и мысли русской эмиграции – Образ świata i człowieka w literaturze i myśli emigracji rosyjskiej*.⁶ Pozoruhodný úvod k publikaci vytvořil ruský emigrantský spisovatel Jurij Družnikov⁷; první oddíl je o emigraci a vidění světa, kam přispěli mimo jiné Sofja Bogatyryjova, Bazyli Białokozowicz, Lev Anninskij, Naftolij Bassel, Bronisław Kodzis, Anna Woźniak aj., do oddílu o náboženství, národě, ideologii a politice Anna Ražny, Joachim Diec, Andrzej Dudek a Lidia Limburska, do třetího oddílu, který byl věnován Vladimíru Maximovovi, např. Igor Vinogradov, Alexandr Ananičev, Viktor Lipatov aj., do partie o díle Jurije Družnikova např. Lola Zvonareva a Lucjan Suchanek, do kapitoly o emigrantském tisku Ljudmila Gluškovskaja, Valerij Dudarev a Sergej Teljuk.

Ještě konkrétnější tematický záběr má monografická studie **Agnieszky Malské-Lustig**.⁸ Je však škoda, že se autorka opírala takřka výlučně o rusky a anglicky psané materiály a sekundární literaturu, jinak by jí neunikla pradávna kniha Diete-

4 Intelligentsia in the Interim. Recent Experiences from Central and East Europe. Red. Fiona Björling, Slavica Lundensia 14, Lund 1995.

5 Teoria Mikołaja Danilewskiego i późniejsze koncepcje monadycznych formacji socjokulturowych. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2002.

6 Pod redakcją Andrzeja Dudka. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2003.

7 Metoda Jurije Družnikova (Юрий Дружников: Книги и судьба. Рекомендательный библиографический указатель. Ульяновская областная библиотека для детей и юношества. Библиографический отдел. Ульяновск 2002.

Юрий Дружников: Узык России. По следам неизвестного Пушкина. Роман-исследование. Трилогия. „Голос-Пресс“, Москва 2003). Viz naši recenzi in: Slavica Litteraria, X 7, 2004, s. 156-157.

8 Ameryka oczami emigrantów rosyjskich trzeciej fali. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2004.

ra Bodena *Amerika im russischen Schrifttum bis zum Ende des 19. Jahrhunderts* (Hamburg 1968), která ji mohla inspirovat zejména pro prvních 38 stran, kde se pojednává o Rusku a Americe, o evropské emigraci a Americe v ruském písemnictví, resp. tradicích tohoto obrazu. Již titul její knihy však směřuje k ryzí současnosti, a to k dílům A. Solženicyna, A. Zinovjeva, V. Maximova, V. Někrasova, resp. A. Aksjonova, S. Dovlatova aj. Zabývá se také psycho-sociologickým jevem ruského emigranta jako univerzitního profesora (takto působila řada ruských autorů, kteří předtím neměli s akademickým prostředím žádné zkušenosti).

Lidia Macheta ve své knize⁹ srovnává středověkou mnišskou akedii (acedii, unylost) a moderní zbytečnost (лишность) ruského intelektuála (inteligenta) 19. století, jak je fixován mj. v ruské literární klasice. Na pozadí analýzy akedie prezentované literaturou v podobě polední akedie (unylosti) se tzv. zbytečnost ruského člověka 19. století jeví jako hlubší, než se myslelo a myslí, tím, že zasahuje samu jeho podstatu. Akedie a zbytečnost jsou dva pojmy pro jeden způsob bytí, dvě stránky existenciální falzifikace; zatímco akedie (unylost) je existenciální falzifikace nahlížená ze vztahu člověka a jeho duše (pseudoduchovnost), zbytečnost (лишность) podobně nahlíží vztah člověka k sféře axiologických realizací (pseudokreace).

V knize **Andrzeje Dudka**¹⁰ se sledují ruské spory kolem kultury plebejské, lidové a elitní; v tvorbě ruského symbolisty Vjačeslava Ivanova se analyzuje právě paměť jako znak uchování kultury, jejímiž vehikuly jsou symbol, mýtus a jazyk, hodnotový (axiologický) systém a člověk jako spolutvůrce a participant kultury. Klíčem k tomu je u Vjač. Ivanova pronikání k cizím, starým textům jako způsob chápání různých kulturních formací.

Rusologická koncepce krakovského centra je z mnoha důvodů inspirativní: pro projekty, které studují například žánrové typologie, má neocenitelný význam jako disciplína studující časoprostorové transformace kultury v komplementárním průniku, jejímiž jsou žánrové transformace podstatnou součástí. Nemluvě ovšem o celkovém pojetí, které – kromě vědecké (metodologické) průraznosti – má výrazné pedagogicko-pragmatické dimenze.

⁹ Demon południa i zfałszowanie egzystencji. O acedii starożytnego mnicha i zbędności inteligenta rosyjskiego XIX wieku. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2003.

¹⁰ Wizja kultury w twórczości Wiačesława Iwanowa. Образ культуры в творчестве Вячеслава Иванова. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000.